

МІКРОЕЛЕКТРОННИЙ ЧАСТОТНИЙ ВИТРАТОМІР НА ОСНОВІ БІПОЛЯРНОГО І ПОЛЬОВОГО ТРАНЗИСТОРІВ

У даній роботі представлені дослідження мікроелектронного частотного витратоміра на основі біполярного і польового транзисторів. Показана можливість перетворення витрат газового середовища у частоту на основі автогенераторного пристрою, що складається з біполярного і польового транзисторів, а також електричного моста, в плечах якого включені чутливі елементи на основі напівпровідникових діодів. Отримані аналітичні залежності функції перетворення і рівняння чутливості. Теоретичні та експериментальні дослідження показали, що чутливість розробленого витратоміра з частотним виходом складає 20 - 54 $\mu\text{Гц/л/год}$.

Вступ

Частотні перетворювачі мають ряд переваг перед аналоговими, які полягають у значному підвищенні завадостійкості, що дозволяє збільшити точність вимірювання, а також у можливості одержання великих вихідних сигналів. Це дозволяє відмовитись від підсилювальних пристроїв у наступній обробці сигналів. Використання частотного сигналу в якості інформативного дозволяє відмовитись від аналого-цифрових перетворювачів, що підвищує економічність вимірювальної апаратури [1].

В даний час ведуться інтенсивні дослідження з вивчення властивостей аналогових витратомірів [2-4], хоча дослідження характеристик витратомірів з частотним виходом на основі реактивних властивостей транзисторних структур з від'ємним опором знаходяться на початковій стадії. Тому дана робота присвячена дослідженню основних параметрів витратомірів газу на основі вищезгаданих структур.

Експериментальні та теоретичні дослідження

Електрична схема мікроелектронного частотного витратоміра подана на рис.1. Вона являє собою гібридну інтегральну схему, що складається з польового VT1 і біполярного VT2 транзисторів, опорів R3-R6, а також моста, який містить опори R1-R2 та термочутливі діоди VD1 і VD2. Діоди VD1 і VD2 розташовані у вимірювальній теплоізолюваній трубці 1,0x0,1, яка виготовлена із сталі марки X18H01T, довжина якої дорівнює 80 мм. Вимірювальна трубка захищена кожухом. Нагрівач виконаний з проводу ПЭВММ $\varnothing$ 0,05 мм, довжина обмотки 8 мм. Діоди виготовлені на основі безкорпусних транзисторів КТ307, що дозволяє отримати високу точність перетворювача в порівнянні з приладами, що вимірюють температуру на основі диференціальних термобатареї [2]. Дана схема дозволяє реалізувати автогенераторний пристрій, в якому коливальний контур складається з еквівалентної ємності повного опору на електродах стік-колектор транзисторів VT1 і VT2 та пасивної індуктивності. При проходженні потоку повітря через вимірювальну трубку відбувається зміна температури термочутливих діодів VD1 і VD2, яка пропорційна кількості втрат повітря, що пройшло через вимірювальну трубку. Зміна температури діодів викликає зміну вихідної напруги моста, що приводить до зміни еквівалентної ємності коливального контуру, а це викликає зміну резонансної частоти автогенератора. Втрати енергії в коливальному контурі компенсуються від'ємним опором [5].

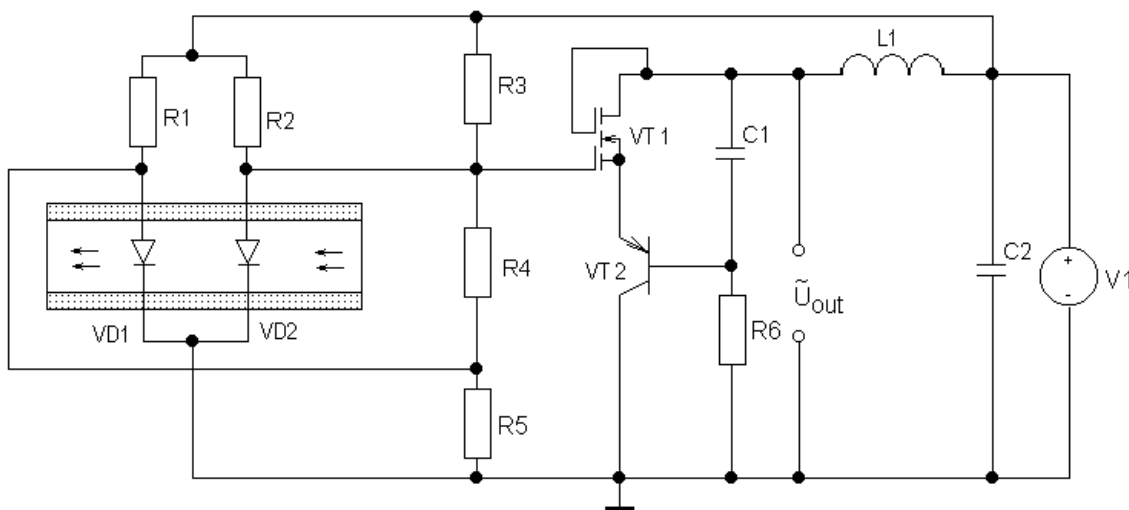

Рис.1.Схема мікроелектронного частотного витратоміра

Розглянемо залежність опору і ємності термочутливих діодів від температури. Згідно теорії напівпровідникових приладів можна записати [6]

$$R_E = \frac{kT}{qI_E}, \quad (1)$$

$$C_D = I_E \frac{q}{kT} \tau_n, \quad (2)$$

де q – заряд електрона, k – стала Больцмана, T – температура, τ_n – час життя електронів, I_E – струм емітера. У свою чергу, витрати повітря Q залежать від зміни температури таким чином [7]

$$Q = \left[\frac{1}{K_2} \left(\frac{UI}{T - T_0} - K_1 \right) \right]^n, \quad (3)$$

де K_1 і K_2 – константи приладу, U, I – напруга і струм на діодах, T – температура діодів, T_0 – температура навколишнього середовища, $n \approx 0,5$.

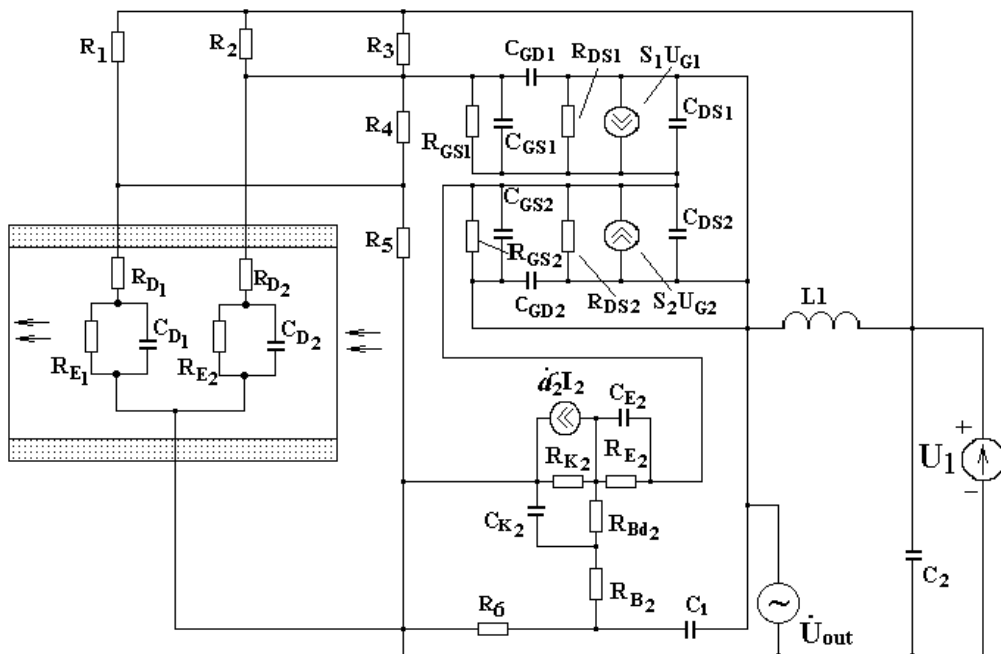

Рис.2. Еквівалентна схема мікроелектронного частотного витратоміра

Аналітичну залежність функції перетворення можна визначити на основі еквівалентної схеми пристрою, яка подана на рис.2, виходячи з теорії стійкості Ляпунова [8]. Функція перетворення має вигляд

$$F_0 = \frac{1}{2\pi} \sqrt{\frac{B_1 + \sqrt{B_1 + 4L_1 C_{GD} (C_D(Q) R_E(Q))^2}}{2L_1 C_{GD} (R_E(Q) C_D(Q))^2}}, \quad (4)$$

де

$$B_1 = L_1 C_{GD} - (C_D(Q) R_E(Q))^2 - C_{GD} C_D(Q) R_E^2(Q),$$

L_1 – зовнішня пасивна індуктивність, C_D, R_E – дифузійна ємність та опір термочутливих діодів VD1 і VD2, C_{GD} – ємність затвор-стік польового транзистора VT1. Графічна залежність функції перетворення подана на рис.3.

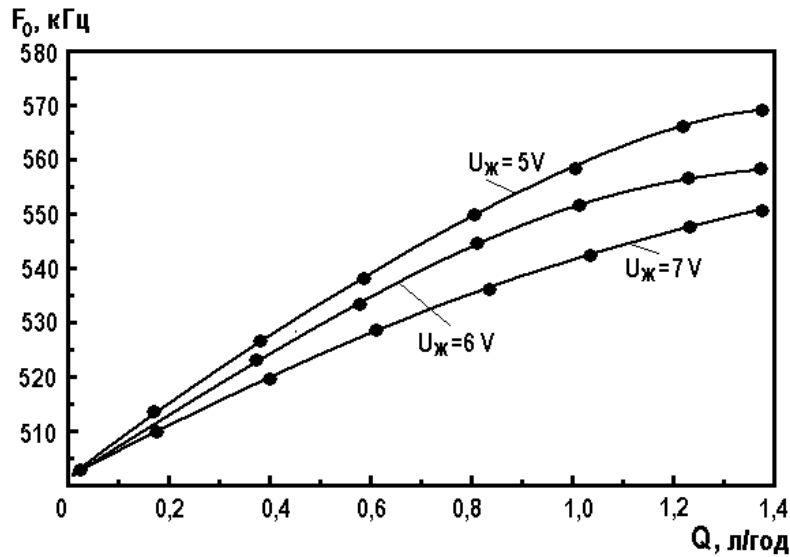

Рис.3. Залежність частоти генерації від витрат газу

Чутливість витратоміра визначається на основі виразу (4) і описується рівнянням

$$\begin{aligned}
 S_Q^{F_0} = & -0.0198 \left(-2C_D(Q)R_E^3(Q)C_{GD} \left(\frac{\partial C_D(Q)}{\partial Q} \right) \sqrt{B_1 + 2B_2} - 2C_D^2(Q)R_E^3(Q) \left(\frac{\partial C_D(Q)}{\partial Q} \right) - \right. \\
 & -2C_D^3(Q)R_E^2(Q) \left(\frac{\partial R_E(Q)}{\partial Q} \right) - 3C_D(Q)R_E^3(Q)C_{GD} \left(\frac{\partial C_D(Q)}{\partial Q} \right) - 2C_{GD}C_D^2(Q)R_E^2(Q) \times \\
 & \times \left(\frac{\partial R_E(Q)}{\partial Q} \right) + 8C_D^2(Q)R_E^3(Q)L_1C_{GD} \left(\frac{\partial C_D(Q)}{\partial Q} \right) + 8L_1C_{GD}C_D^2(Q)R_E^2(Q) \left(\frac{\partial R_E(Q)}{\partial Q} \right) + \\
 & + 4L_1C_{GD}R_E(Q) \left(\frac{\partial C_D(Q)}{\partial Q} \right) \sqrt{B_1 + 2B_2} + 4R_E(Q) \left(\frac{\partial C_D(Q)}{\partial Q} \right) L_1C_{GD} + 4C_D(Q)L_1C_{GD} \times \\
 & \times \left(\frac{\partial R_E(Q)}{\partial Q} \right) \sqrt{B_1 + 2B_2} + 4L_1C_{GD}C_D(Q) \left(\frac{\partial R_E(Q)}{\partial Q} \right) \left. \right) / \left(\left(2\sqrt{B_1 + \sqrt{B_1 + 2B_2}} / B_2 \right) \times \right. \\
 & \left. \times L_1C_{GD}C_D^3(Q)R_E^3(Q)\sqrt{B_1 + 2B_2} \right),
 \end{aligned} \tag{5}$$

де $B_2 = 2L_1C_{GD}(C_D(Q)R_E(Q))^2$.

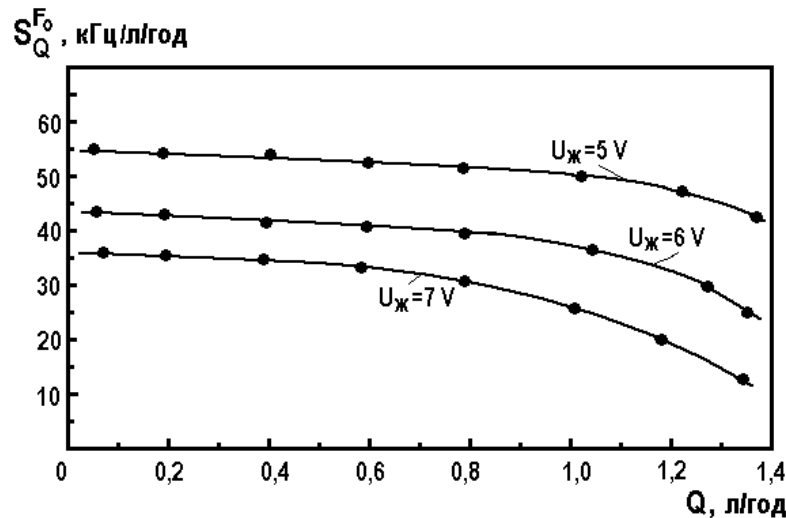

Рис.4. Залежності чутливості витратоміра від витрат газового середовища

Графік залежності чутливості витратоміра з частотним виходом подано на рис.4. Як видно із графіка, чутливість пристрою складає 20 -54 кГц/л/год.

Висновки

Показана можливість перетворення витрат газового середовища у частоту на основі автогенераторного пристрою, що складається з біполярного і польового транзисторів, а також електричного моста, в плечах якого включені чутливі елементи на основі напівпровідникових діодів. Отримані аналітичні залежності функції перетворення і рівняння чутливості. Теоретичні та експериментальні дослідження показали, що чутливість розробленого витратоміра з частотним виходом складає 20 -54 кГц/л/год.

Література

1. Новицкий П.В., Кноринг В.Г., Гутников В.С. Цифровые приборы с частотными датчиками. –Ленинград: Энергия, 1970. – 424 с.
2. Кремлевский П.П. Расчет и конструирование расходомеров. – Ленинград: Машиностроение, 1978. – 223 с.
3. Пістун Е., Лесовой Л. Нормування витратомірів змінного перепаду тиску. – Львів: ЗАТ "Інститут енергоаудиту та обліку енергоносіїв", 2006. –570 с.
4. Евтихийев Н.Н., Купершмидт Я.А., Папуловский В.Ф., Скугоров В.Н. Измерение электрических и неэлектрических величин. –М.: Энергоатомиздат, 1990. –349 с.
5. Осадчук О.В. Мікроелектронні частотні перетворювачі на основі транзисторних структур з від'ємним опором. –Вінниця: «Універсум-Вінниця», 2000. – 303 с.
6. Викулин И.М., Стафеев В.И. Физика полупроводниковых приборов. –М.: Радио и связь, 1990. –264 с.
7. Виглеб Т. Датчики. –М.: Мир, 1989. – 196 с.
8. Корн Г., Корн Т. Справочник по математике. –М.: Наука, 1968. –720 с.

ОСАДЧУК Володимир Степанович – д.т.н., проф., завідувач кафедри електроніки, Вінницький національний технічний університет. Хмельницьке шосе, 95, Вінниця - 21021, Україна.
Тел.: (0432) 59-80-13; e-mail: osadchuk69@mail.ru

ОСАДЧУК Олександр Володимирович – д.т.н., проф., завідувач кафедри радіотехніки, Вінницький національний технічний університет. Хмельницьке шосе, 95, Вінниця - 21021, Україна.
Тел.: (0432) 59-84-81; e-mail: osadchuk69@mail.ru

ЮЩЕНКО Юрій Андрійович – аспірант кафедри електроніки, Вінницький національний технічний університет.

ЯРОСЛАВЦЕВ Олександр Олексійович – магістр кафедри електроніки, Вінницький національний технічний університет.